

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.7

DOI <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.6/12>**Ільчук О.В.**

Університет державної фіскальної служби України

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН ЯК СКЛАДНИК ПОКРАЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено проблемам покращення інвестиційного клімату в Україні. Одним із важливих факторів, що впливає на інвестиційний клімат, є якість правового регулювання інвестиційних відносин у країні. Масштаби й ефективність інвестиційної діяльності багато у чому визначаються станом господарського законодавства загалом і спеціального законодавства, що регламентує цей вид діяльності зокрема. Автором з'ясовано, що інвестиційний клімат в Україні погіршився в 2019 році. Впродовж останніх років Україна зазнала низки реформаційних процесів у частині законодавчого регулювання, чимало з них проведені під гаслом покращення інвестиційного клімату країни. З метою розроблення пропозицій щодо покращення інвестиційного клімату автором було вивчено та проаналізовано останні зміни у господарському законодавстві України. Такі зміни було досліджено з точки зору їх позитивного чи негативного впливу на інвестиційну привабливість України. Під розгляд потрапили як нещодавно прийняті нормативні акти, так і декілька важливих законопроектів. Слід звернути увагу, що на інвестиційний клімат впливає законодавство, яке регулює господарські відносини в різних сферах: це і сільськогосподарське виробництво, і енергетика, і банківська діяльність, і зовнішньоекономічна діяльність. Автором зроблено висновок, що основні тенденції змін у законодавстві України дають обґрунтовані сподівання на покращення господарсько-правового регулювання інвестиційної діяльності в країні. Такі зміни можуть послугувати залученню нових внутрішніх та зовнішніх інвестицій, ефективного захисту прав інвесторів та подальшому збільшенню інвестицій. Однак ефективність новостворених механізмів залежатиме від політичної волі, дієздатності судової системи, а найголовніше – від сприйняття нововведень органами виконавчої влади.

Ключові слова: інвестор, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, інвестиційне законодавство, інвестиційна діяльність, правове регулювання, господарське законодавство.

Постановка проблеми. Про наявність проблем правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні безпосередньо свідчать рейтинги інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості. Показник індексу інвестиційної привабливості України, який вимірює Європейська Бізнес-асоціація, у 2019 році знизився до рівня 2016 року. Як зазначається в повідомленні Європейської Бізнес-асоціації, за результатами нової хвилі опитування за першу половину 2019 року індекс склав 2,85 бала з 5 можливих та опинився у негативній площині. Для порівняння: показник попереднього періоду становив 3,07 та демонстрував нейтральне ставлення інвесторів до бізнес-клімату країни [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що пов'язані із впливом правового регулювання інвестиційної діяльності на інвестиційний клімат в Україні, розглядалися як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями, серед яких: О.М. Вінник, О.Р. Зельдіна, Ю.М. Жорнокуй, О.Р. Кібенко, В.В. Поєдинок, В.Д. Чернадчук, В.С. Щербина, Ю.М. Тищенко, О.Г. Хрмілі, О.Е. Сімсон, В.М. Стойка, Д.Е. Федорчук та інші. Проте проблеми покращення інвестиційного клімату в нашій країні досі залишаються невирішеними. До того ж усі попередні дослідження базувалися на законодавстві, яке зазнало істотних змін протягом 2018–2019 років, тож є потреба

розглянути питання покращення інвестиційного клімату з урахуванням таких змін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз впливу останніх змін у господарському законодавстві на інвестиційний клімат в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На інвестиційну привабливість впливає загальний стан економіки країни, умови ведення бізнесу, зокрема ступінь втручання держави, та рівень корупції. Україна має значний природний потенціал, кваліфіковану робочу силу, великий науково-технічний потенціал, наявну інфраструктуру, потужну виробничу базу, величезний внутрішній ринок збуту продукції та успішну інтеграцію у світовий фінансовий та товарний ринок і потенційно може бути однією з провідних країн за залученням інвестицій.

До факторів, які впливають на динаміку внутрішніх та іноземних інвестицій, варто віднести:

- внутрішню політичну, економічну стабільність, темпи здійснення ринкових реформ, низький рівень розвитку страхування і гарантування інвестицій як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів;

- стабільність законодавства та забезпечення виконання зобов'язань щодо прав інвесторів, гарантія недоторканості інвестицій, ефективність податкової системи, достатній розвиток інвестиційної інфраструктури та прозорість інформаційної бази;

- сприятливі економічні, політичні, соціальні умови.

Масштаби й ефективність інвестиційної діяльності багато у чому визначаються станом господарського законодавства загалом і спеціального законодавства, що регламентує цей вид діяльності. Від спеціального законодавства залежить створення сприятливих умов, що забезпечують зацікавленість потенційних інвесторів у вкладенні коштів у розвиток економіки, особливо у капітальних вкладеннях із тривалими термінами їх окупності. Інвестиційна діяльність для суб'єкта підприємництва може бути привабливою тільки у тому разі, якщо він буде впевнений у можливості захисту своїх законних прав і інтересів у процесі здійснення інвестиційної діяльності.

Впродовж останніх років Україна зазнала низки реформаційних процесів у частині законодавчого регулювання, чимало з них проведені під гаслом покращення інвестиційного клімату країни. Однак, чи справді це так і є, спробуємо дослідити в цій статті.

Натепер Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України про-

голошено такі напрями реформування законодавства, як:

- розвиток малого та середнього підприємництва;

- сприятливі умови для бізнесу;

- реформування держпідприємств;

- публічні закупівлі;

- розвиток експорту;

- розвиток сільського господарства.

Проаналізуємо конкретні приклади нещодавно прийнятих нормативних актів та законопроектів з точки зору їх впливу на інвестиційну привабливість України.

До Верховної Ради України подано проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно покращення інвестиційного клімату (щодо скасування державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність)» [2]. Основним нововведенням вказаного проєкту є скасування державної реєстрації договорів (контрактів), що скоротить часові та фінансові витрати іноземного інвестора для здійснення інвестицій на підставі договорів (контрактів) та зменшить навантаження в органах державної реєстрації. Нині учасник договору (контракту), якому доручено ведення спільних справ учасників, на реєстрацію договору подає низку документів: лист звернення про державну реєстрацію договору (контракту), інформаційну картку договору (контракту), договір (контракт) (оригінал і копію) та ін.

Однозначно позитивним явищем для інвестиційного клімату України стало надання Національним банком України можливості відкривати юридичним особам-нерезидентам, у тому числі іноземним інвестиційним фондам, рахунки в українських фінансових установах та здійснювати через такі рахунки валютні операції. Зазначені новели містяться у змінах до Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків-резидентів і нерезидентів від 12.11.2003 р. № 492 та набрали чинності 04.04.2019 р. [3].

Раніше юридичні особи-нерезиденти могли відкривати в українських фінансових установах лише ескроу-рахунки (так звані рахунки умовного зберігання) та інвестиційні рахунки, які обмежені здійсненням лише інвестиційних дій (тобто здійснення інвестицій в Україну, надходження дивідендів від таких інвестицій тощо). Однак тепер іноземні інвестори зможуть використовувати лібералізовану систему відкриття рахунків в Україні та здійснюватимуть через них валютні

операції (не обмежені інвестиційною спрямованістю). Наприклад, у разі необхідності зарахування коштів на рахунок нерезидента вони будуть спрямовані не до банківської установи його країни реєстрації, а можуть бути направлені на відкритий в Україні рахунок.

Також не можна не згадати про здобутки у сфері енергетики. Наприкінці 2018 р. Верховна Рада України у першому читанні схвалила законопроект, який дасть змогу Україні вже через рік перейти від «зелених» тарифів до «зелених» аукціонів. Переможці аукціонів укладатимуть договори на продаж чистої електроенергії за аукціонною ціною на 20 років. Як стверджують експерти, основною проблемою «зелених» тарифів для сонця та світла є невідповідність європейським тарифам. Новий закон дає право збудувати електростанцію тому інвестору, який запропонував найнижчий тариф.

Загалом нова модель дає змогу вирішити проблеми з неконтрольованим збільшенням витрат на «зелені» тарифи. Перехід великих виробників на «аукціонну» модель буде поступовим. Оскільки тариф знижуватиметься через укладання договорів на продаж чистої енергетики за аукціонною ціною, слід очікувати відкриття в Україні нових проєктів у сфері альтернативної енергетики. Зважаючи на те, що частка «зеленої» енергетики, за даними 2018 р., становить майже 2%, що значно відрізняється від європейського показника у 25%, мобілізація іноземних коштів у «зелені» проєкти має позначитися на загальному фоні інвестиційного поля [4].

Наступним питанням є зміцнення українських ринків шляхом зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Як відомо, 07.02.2019 р. набув чинності Закон про подовження мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення на рік – до 01.01.2020 р., що на пряму погіршує інвестиційний клімат в Україні [5]. При цьому 22.05.2018 р. Європейський суд з прав людини виніс постанову у справі «Зеленчук і Цицюра проти України», в якій визнав мораторій на продаж сільськогосподарських земель в Україні порушенням прав людини [6]. Зазначена справа стосувалася скарги двох людей (жителів Тернополя та Івано-Франківська) на мораторій щодо продажу сільськогосподарських земель. За їхніми словами, це порушує їхні майнові права як власників таких ділянок. ЄСПЛ постановив, що держава не забезпечила справедливий баланс між загальними інтересами суспільства та майновими правами заявників.

І вже 13 листопада 2019 року Верховна Рада ухвалила законопроект «Про внесення змін до

деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», рекомендований профільним комітетом, який вводить ринок землі в Україні з 1 жовтня 2020 року. Згідно з прогнозами Світового банку, відкриття ринку землі сільгосппризначення може щорічно приносити українській економіці додатково від 700 млн до 1,5 млрд доларів. Положеннями проєкту Закону визначаються особливості правового регулювання обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення на основі ринкових механізмів переходу прав на земельні ділянки:

- з 01.10.2020 скасовується заборона на відчуження земель сільськогосподарського призначення всіх форм власності;

- визначається суб'єктний склад осіб, які можуть набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення: громадяни України, територіальні громади, держава, юридичні особи України та іноземні громадяни і особи без громадянства у разі набуття в порядку спадкування та обов'язком відчужити ділянку протягом року;

- встановлюється мінімальна стартова ціна продажу земельних ділянок державної та комунальної власності на земельних торгах на рівні не нижче нормативної грошової оцінки;

- встановлюється обмеження на сукупну площу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, яка може перебувати у власності громадянина та юридичної особи та пов'язаних з нею осіб. Обмеження не допускають набуття у власність більше 15% сільськогосподарських земель області та 0,5% сільськогосподарських земель України;

- забезпечується переважне право орендаря на купівлю земельної ділянки;

- передбачається обов'язок державного реєстратора вносити інформацію про ціну (вартість) речових прав, у тому числі прав користування, до Реєстру речових прав;

- забезпечується право громадян на викуп земельних ділянок для ведення селянського (фермерського) господарства, які їм належать на праві постійного користування та праві довічного успадкованого володіння. Можливо викупити із розстрочкою платежу до 5 років за ціною, яка дорівнює нормативній грошовій оцінці таких земельних ділянок;

- Закон України «Про санкції» доповнюється новим видом санкцій «заборона на набуття у власність земельних ділянок». Такі санкції вводяться рішенням Президента України за поданням Ради

національної безпеки та оборони України та затверджуються постановою Верховної Ради України. Під санкції можуть підпадати іноземні держави, невідзначене коло осіб певної діяльності (секторальні санкції) та окремі юридичні і фізичні особи [7].

Таким чином, на прикладі декількох конкретних законодавчих новел можна простежити позитивну тенденцію щодо спроб підвищити інвестиційну привабливість України шляхом вдосконалення господарського законодавства. Однак для істотних змін на краще у сфері інвестування слід зробити такі кроки:

- на законодавчому та виконавчому рівнях влади усунути негативні чинники правового характеру, які унеможливають процес ефективного регламентування підприємницької діяльності в частині залучення та освоєння інвестицій;
- оптимізувати систему оподаткування та звести до мінімуму авансові платежі і застосування, головним чином, касового методу справляння дохідної частини бюджетів;
- забезпечити гнучкість податкової політики для підвищення зацікавленості інвесторів у зростанні доходів;

– підсилити боротьбу з інфляцією, згладжувати циклічні коливання економіки, знижувати рівень безробіття;

– удосконалити порядок сплати митних платежів і зборів у разі надходження іноземних інвестицій в Україну;

– оновити судову систему, необхідно повернути довіру до судів, авторитет суду та суддів не має ставитись під сумнів;

– запровадити економічний механізм страхування ризиків іноземного інвестування;

– створити систему правового захисту іноземних інвесторів від боржників та недобросовісних партнерів.

Висновки. Отже, основні тенденції змін у законодавстві України дають обґрунтовані сподівання на покращення господарсько-правового регулювання інвестиційної діяльності в країні, які можуть послугувати подальшому збільшенню інвестицій. Однак ефективність новостворених механізмів залежатиме від політичної волі, дієздатності судової системи, а найголовніше – від сприйняття нововведень органами виконавчої влади.

Список літератури:

1. Інвестиційний клімат в Україні погіршився. *Агенція новин РБК Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/investitsionnyu-klimat-ukraine-uhudshilsya-1562068811.html>.
2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно покращення інвестиційного клімату (щодо скасування державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність)». / Офіційний вебсайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a3d9f28f-e6b5-4fa7-9f88-aa2eea5df34e&title=ProektZakonuUkraini-proVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiStosovnoPokraschenniaInvestitsiinoKlimatu-schodoSkasuvanniaDerzhavnoiRestratsiiDogovoriv-kontraktiv-ProSpilnuInvestitsiinuDiialnist->
3. Інструкція про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків-резидентів і нерезидентів : Постанова Правління НБУ від 12.11.2003 р. № 492. *БД «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.
4. Справедливість відновлено. «Зелені» аукціони замість «зелених» тарифів. *Випуск індексу моніторингу реформ* № 110 від 11.06.2019 р. URL: <https://voxukraine.org/uk/spravedlivist-vidnovlena-zeleni-auktsioni-zamist-zelenih-tarifiv/>.
5. Про внесення змін до розділу X Перехідних положень Земельного кодексу України щодо подовження заборони відчуження земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 20.12.2018 р. № 2666-VIII. *БД «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2666-19?lang=ru>.
6. Рішення у справі Зеленчук та Цицюра проти України. *БД «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79.
7. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення від 25.09.2019 р. № 2178. *БД «Законодавство України»* / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66948.

Plchuk O.V. IMPROVING LEGAL REGULATION OF ECONOMIC RELATIONS AS A COMPONENT OF IMPROVING THE INVESTMENT CLIMATE IN UKRAINE

The article is devoted to the problems of improving the investment climate in Ukraine. One of the important factors affecting the investment climate is the quality of the right regulation of investment relations in the country. The scale and effectiveness of investment activities are largely determined by the state of economic law in general and the special legislation governing this type of activity. The author found out that the

investment climate in Ukraine has deteriorated in 2019. In recent years, Ukraine has undergone a number of reform processes in terms of legislative regulation, many of them with the slogan of improving the country's investment climate. In order to develop proposals for improving the investment climate, the author studied and analyzed recent changes in the economic legislation of Ukraine. Such changes were examined in terms of their positive or negative impact on the investment attractiveness of Ukraine. Both recently adopted regulations and several important bills have come under review. It should be noted that the investment climate is affected by legislation governing economic relations in various fields: agricultural production, energy, banking, and foreign economic activity. The author concludes that the main tendencies of changes in the legislation of Ukraine give reasonable expectations for improvement of investment and legal regulation of investment activity in the country. Such changes can serve to attract new domestic and foreign investment, effectively protect the rights of investors and further increase investment. However, the effectiveness of the newly created mechanisms will depend on political will, the capacity of the judicial system, and most importantly, on the perception of innovations by the executive authorities.

Key words: investor, investment climate, investment attractiveness, investment legislation, investment activity, legal regulation, economic legislation.